

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARGA TARBIYA BERISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ochilova Feruza
O'roqboy qizi

*O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Tarix fakulteti "Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari
va huquq ta'limi" yo'nalishi 2-kurs 201-guruh
talabasi*

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda, ularni kelajakda yetuk shaxs sifatida kamol topishida albatta tarbiyachilarni o'rni katta. Shunday ekan bolalarni o'qitishda yangi zamonaviy uslublardan foydalanish bolalarni yangi zamon ruhida tarbiyalanishida, ularni yetuk mutaxassis bo'lib yetishida asosiy omil bo'ladi, desak to'g'ri bo'ladi. Ushbu maqolada shu fikrlarni asosini ko'rib chiqish mumkin.

Kalit so'zlar: didaktik o'yinlar, aqliy qobiliyat, imkoniyatlar, shart – sharoit, Hoja Nasriddin.

Аннотация. Воспитателям принадлежит большая роль в воспитании детей дошкольного возраста и их развитии во взрослом возрасте в будущем. Поэтому правильно говорить о том, что использование новых современных методов в обучении детей является главным фактором воспитания детей в духе нового времени и формирования из них зрелых профессионалов. В этой статье можно рассмотреть основу этих идей.

Ключевые слова: дидактические игры, умственные способности, возможности, условия, Ходжа Насриддин.

Abstract. Educators have a great role in educating preschool children and in their development as adults in the future. Therefore, it is correct to say that the use of new modern methods in teaching children is the main factor in bringing up children in the spirit of the new age and making them mature professionals. In this article, you can consider the basis of these ideas.

Key words: didactic games, mental ability, opportunities, conditions, Khoja Nasriddin.

Kirish. Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim –tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalanish, muassasalarni zamonaviy bilimlar bilan qurollangan tarbiyachilar bilan to'ldirish hamda ularda kasbiy malaka, faoliyatga nisbatan ijodiy yondashuv hissini qaror toptirish, uzluksiz ta'lim tizimida olib borilayotgan islohatlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlariga, jumladan uning maktabgacha ta'lim bosqichiga e'tibor ortib borishi bilan bir qatorda maktabgacha yoshdagi bolalarni

maktabgacha yoshdagi ta'lim muassasalariga jalb etish ulushi kamayib borishi bu borada maqsadli tadqiqotlar olib borish mamalakatimiz ilmiy texnikaviy dasturi, ustuvor tadqiqotlar yo'nalishlarining bir qismi sifatida qaralishi mumkin. Zero, ta'kidlab o'tganimizdek, uzluksiz ta'lim bosqichlarining samarali ishlashi ma'lum darajasida maktabgacha ta'lim sifata bog'liq bu davrda bolaning dunyoqarashi, tasavvurlari shakllanib bo'ladi. Uncha to'g'ri mazmun va yo'nalish berish pedagogika fani, ta'lim amaliyotining dolzarb muammosidir. [1,5]

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim to'g'risidagi Nizomga muvofiq bola maktabgacha ta'limni uyda, ota-onalarning mustaqil ta'lim berishi orqali, shuningdek maktabgacha ta'lim muassasalariga jalb qilinmagan bolalar uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida, maktablarda yoki markazlarda oladi. Bu erda ular haftda 2-3 marta shug'ullanishadi. Ota-onalarga maktabgacha ta'lim shaklini tanlash huquqi beriladi. 6-7 yoshli bolaning maktab ta'limiga tayyorligini aniqlashda maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim – tarbiyasi bilan shug'ullanuvchilar asosiy shart hisoblanish – bolaning maktabga tayyorligi maktabgacha va maktab davridagi hayot tarzi hamda faoliyati uchun ko'rik vazifasini o'tashini, oila yoki maktabgacha ta'lim muassasadagi ta'lim – tarbiya sharoitlarida maktab ta'limiga ozorsiz o'tkazishni ta'minlash zarurligini hisobga olishlari lozim. [1,10]

Maktabgacha yoshdagi bolaning maktab ta'limiga o'tishi hamisha uning hayoti, axloqi, qiziqishi va munsoabatlarida anchayin jiddiy o'zgarishlarni yuzaga chiqardi. Shuning uchun bolani yoki uydayoq maktab ta'limiga tayyorlash, uni uncha qiyin bo'lmagan bilim, tushuncha, ko'nikma va malakalar bilan tanishtirish kerak bo'ladi. Texnologiya yunoncha ikkita “texno”, “logiya” so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, mohirlik, ustalik to'g'risidagi ta'limot degan ma'noni anglatadi. Yangi pedagogik texnologiya esa shu paytgacha ta'lim-tarbiya berishda foydalanib kelgan an'anaviy uslublardan voz kechgan holda yangi, qildiradigan, ijodiy izlanishga chorlaydigan uslublar yig'indisidan mohirlik bilan foydalanishadi. Maktabgacha ta'lim tizimida predmetli yo'nalish mavjud edi. Predmetli ta'lim maktabgacha ta'lim muassasalarida o'zining mazmuniga ko'ra tobora murakkablashib, maktab ta'limiga yaqinlashib boradi. Natijada bolaning o'yin faoliyatiga asoslangan rivojlanish jarayoni uning ruhiy rivojlanishi bilan nomuvofiq murakkab ta'lib jarayoni bilan almashtirildi. Bu holat tarbiyalanuvchilarning dastur vazifalarinin o'zlashtirishlariga ham o'zining salbiy ta'sirini o'tkazdi. [2,5]

Shu bois, bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning faoliyatlari oila sharoitiga yaqinlashtirilib, 2-3 yo'nalish uyg'unlashtirilib turli xil o'yinlardan foydalanish orqali tashkil qilinmoqda. Bir yo'nalishdan ikkinchi yo'nalishga o'tishda qiziqarli “Aldarko'sa”, “Bilmasvoy”, “Afandi”, “yalmog'iz”, “dehqon bobo”, “Qimmatxon” kabi va shu obrazlar yordamida bog'lanib, didaktik o'yinlaridan foydalaniladi.

Natijalar. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim sohasida xalqaro aloqalarga keng o'rin berilib rivojlangan mamlakatlar, jumladan, Germaniya, Gollandiya tajribalari o'rganilib, xududiy va milliy xususiyatlarimiz hisobga olingan holda, ijodiy qo'llanilmoqda. Mariya Motessori ilmiy izlanuvchan, tabiatshunos, vrach, psixolog Italiyada yashab ijod etgan, Gollandiyada vafot etgan. Uning maktabgacha tarbiya

sohasida pedagogik faoliyatini butun dunyo xalqlari biladi. U bolalar bilan ishlash jarayonida bolalarga xos bo'lgan psixologik xususiyatlarni: ularning qobiliyatlari, qiziqqishlari, bilim darajalarini o'rgandi. Shularga asoslanib didaktik o'yinlar va didaktik materiallar yaratdi. Uning fikricha pedagogika bolaga yordam bermaydi balki, tarbiyachiga yordam beradi. Haqiqatdan ham shunday. O'rgatish uslubi bolalarning istagi, qiziqishi, mushohada qilishi bilan bog'lanmas ekan, bu uslubning samarasi to'g'risida o'ylamas ham bo'ladi. Biz o'rganib qolgan eski uslubga nazar tashlaydigan bo'lsak, bolalarning istak hohishini hisobga olmasdan hammasini yig'ib, majburlab gapimizni eshitishi, xuddi shunday qilib hikoya qilib berish, namunadagiday rasm chizish talab qilinar edi. Bunday holat bolani chegaralab uning erkin harakat qilish, mustaqil fikr yuritish, ijodkorlik sifatlarini bo'g'adi. [3,10]

Natijada faqat bola ko'r-ko'rona o'zgalarga taqlid qilishdan nariga o'tmaydi. Bolalik inson umrining bir bo'lagidir. Inson butun umr bo'yi oladigan bilimning eng ko'p qismini ayniqsa maktabgacha tarbiya yoshida egallaydi. Yoshligidan istak, hohishi bo'yicha harakat qilishi, o'ylashi mustaqil fikrlashi uchun oilada ham, bolalar bog'chasida ham kattalar tomonidan sharoit yaratilishi zarur. Bola "kim bilan", "qachon", "nima bilan" shug'ullanilishini o'zi hal qilsin. Masalan: hal qilishning barcha bosqichlarini o'zi echa olsagina mantiqiy fikrlashi rivojlanib boraveradi. Savolga to'g'ri va tez javob berishi uchun kattalar shoshilmasligi kerak.

Muhokama. Kech bo'lsa ham bola o'z xatosini o'zi to'g'rilasin, o'z fikrining to'g'riligini o'zi dadil turib isbotlay olsin. M.Montessori pedagogikasining ahamiyati xuddi shunday sifatlarni tarbiyalashga, aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilganligidadir. U yaratgan o'yinlar sezgi organlari: ko'rish, eshitish, teri-tuyush. Hid bilish, ta'm bilish orqali narsa va hodisalarni bilib olishga mo'ljallangan "kvadrat tuz", "bo'sh katakni to'ldir", "nuqtalar o'yini", "Loto", "Rangiga qarab o'rnini top", "O'z o'rnini top", "Qaysi biri ortiqcha" o'yinlari shular jumlasidandir. Atoqli italiyalik pedagog, psixiatr vrach M.Montessori 1870-1952 yillarda yashab ijod etgan. U asos solgan bolalar uylariga maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar jalb qilinib, u erda tarbiyaning o'ziga xos tizimi amalga oshirildi. U tuyg'u organlarini tarbiyalashni birinchi o'ringa qo'yadi, buning uchun tegishli didaktik material ishlab chiqadi. Mashqlar sistemasi bolalarda muayyan ko'nikma va malakalarni: predmetlarni shakliga, vazni va rangiga qarab farqlash, xilmaxil ovoz va hidlarni bilish ko'nikmalarini hosil qilishga qaratilgan. Montessoru foydalanadigan didaktik materiallar o'z-o'zini nazorat qilish prinsipiga muvofiq yaratilgan bo'lib, bolalarga, pedagogning ishtirokisiz, mustaqil shug'ullanish imkonini beradi. Lekin bunda sezgi organlarining rivojlanishi nutqning o'sishi bilan bog'lanmas edi. [4,5]

Kattalar tomonidan majburlash, "uni o'yna", "buni o'yna", "xato qilding", "mana bunday bajar" qabilida ish tutish M. Montessori pedagogikasiga zid uslublardir. Uning ta'limi "O'zim bajarishim uchun menga yordam ber" qabilida ish yuritishga asoslangandir. Bola erkin "kim bilan", "nima bilan", "qachon" tushunchalarini o'zi hal qilsin. O'zi ko'rib, eshitib, harakat qilib, paypaslab mushohada, ya'ni mantiqiy fikrlay olsin.

Maktabgacha ta'lim sohasida pedagogik jarayonga hozirgi kun talablari bolalarni erkin fikrlashga undovchi qanday topshiriqlar, ta'limiy o'yinlardan foydalanish lozimligi to'g'risida tushuncha beradi. Bolalarda erkin, xur fikrlilikni

tarbiyalash istagi xalqimizda qadimdan mavjudligini ta'kidlash uchun Xoja Nasriddin xaqidagi rivoyatlardan birida mazkur mavzuga dahldor bo'lgan kichik bir korinish saqlanib qolganligini quyidagicha hikoya qilinadi:

Xoja Nasriddinning qo'shnisi uning o'z farzandini kaltaklayotgani ustidan chiqib qoladi. Qo'shni xayron boladi. Chunki bola tartibli, doimo ota-onasining aytganini qiladi. Qo'shnisi Xoja Nasriddindan kaltaklash sababini so'rganida, u quyidagicha javob qiladi: "To'g'ri, bolam buyurgan ishlarimni bekami-ko'st bajaradi. Biroq uning aybi shundaki, men buyurmagan ishlarni bajarishni bilmaydi" – deya aytib o'tgan

Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy tarbiya asoslari bolalar tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rgandilar, ularning faoliyati turlari sezilarli darajada kengayib bormoqda va atroflaridagi dunyo bilimlari doimiy ravishda to'ldirilmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bola atrofidagi narsalar bilan bevosita amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Bu o'rinda shu narsa xarakterliki bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o'zining xaddi sig'adigan narsalar bilangina emas, balki kattalar uchun mansub bo'lgan o'zining kuchi xam etmaydigan narsalar bilan xam amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Buni natijasida bolalarda xaddan tashkari tez ortib borayotgan turli extiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o'rtasida keskin qarama-qarshilik yuzaga keladi.

Shu bilan birga, bu qahramonlar ahmoq xo'jayin, qo'pol kampir, o'ta tor ko'ngilli general ustidan chin dildan kulishga tayyor. Ertaklarda oddiy ishchilarga xos bo'lgan barcha ijobiy narsalarni tasvirlab bergan hikoyachilar, qoniqish bilan ustalardan ustunligini ko'rsatadilar. U doimo aql, adolat g'alabasida, qahramon tomonidan har qanday dushman kuchlarni mohirona engishda namoyon bo'ladi. Oddiy odamlarning egalar tabaqasi bilan munosabati haqida gapirib, hikoyachilar ko'pincha orzu qiladilar. Kundalik ertaklarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ularda odamlar odamlarga xos bo'lgan illatlarni: dangasalik, qaysarlik, dangasalik, ochko'zlik va ahmoqlikni qamchilab, shu bilan birga mehnatkash odamlarga xos bo'lgan eng yaxshi narsalarni ko'rsatadi: yorqin amaliy aql, favqulodda zukkolik, har qanday ishni yaxshi bajarish qobiliyati. Ko'rinib turibdiki, kundalik ertaklar bolalarni kattalar hayotiga tayyorlagan, uning murakkab va mashaqqatli tomonlarini ko'rsatgan, shu bilan birga ularni aql-idrok, zukkolik, mardlik va ayyorlikka ishontirgan. Ertaklarning ahamiyati ularning bolaning har tomonlama rivojlanishiga, xususan, axloqiy tarbiyasiga ta'siridadir. Ertaklar haqiqat g'alabasiga, ezgulikning yovuzlik ustidan g'alaba qozonishiga ishonch uyg'otadi. Qoidaga ko'ra, ijobiy qahramon va uning do'stlarining azoblari o'tkinchi, vaqtinchalik, quvonch odatda ulardan keyin keladi va bu quvonch kurash natijasi, birgalikdagi sa'y-harakatlar natijasidir. Bolaning yaxshi inson bo'lib voyaga etishi uchun bolalikdan boshlab u bilan birga ishlash kerak. Ertaklar odamlarda ma'naviyat, mehroqibat, insoniylikni tiklashga yordam beradi. Va buni bolalardan boshlash kerak, chunki hayotning moddiy tomoni ularni allaqachon o'z tarmoqlarida qamrab olgan. Bolalar hali ham hamdardlik, hamdardlik bildirishlari mumkin.

Maktabgacha ta'lim muassasasining vazifasi bu kurtaklarning og'ir hayot haqiqati tomonidan ezilishiga yo'l qo'ymaslik, balki ular unib chiqishi, bolaning qalbi va qalbida chuqur o'sishi uchun zarur bo'lgan hamma narsani qilishdir. Asosiy tarbiya vositasi bolalar adabiyoti, inson qalbini ezgulikka, saxovatga, vijdonga, or-nomusga,

adolatga aylantiruvchi ertaklardir. Bolaning shaxsiyati bolalikdan tug'iladi. Binobarin, adabiyot, ya'ni ertak bola ongiga emas, qalbining torlariga qanchalik tez tegsa, ulardagi ezgu tuyg'ular yovuzlikdan ustun kelishi shunchalik kafolatlanadi. Zero, adabiyot tuyg'ular tilida so'zlashuvchi urgan yurakdir. Bularning barchasidan shunday xulosa kelib chiqadi: axloqiy tarbiya barcha turdagi ertaklar orqali mumkin, chunki axloq ularning syujetiga boshidanoq xosdir. Qahramonlar harakat qiladigan fantastik sharoitlar, qahramonlarning mo'jizaviy harakatlari, g'ayritabiiy yordamchilar deyarli yo'q. Bu ertaklarda hamma narsa oddiy, ko'pincha qishloq, muhitda bo'lib o'tadi, asosiy qahramonlar odatda ekinchilar, duradgorlar, poyabzalchilar, askarlar, oddiy erkaklar. Kundalik ertaklar orasida shaxsiy va oilaviy munosabatlarni ko'rsatish bilan bog'liq mavzularni, dono va topqir odamlarning ishlari haqidagi hikoyani va boshqalarni ajratib ko'rsatish mumkin. Oila va shaxsiy munosabatlar haqidagi ertaklarda biz hikoyaning asosiy qahramonlarining turmush qurishi yoki turmush qurishi, nikoh munosabatlari, erlarning beparvo va isyonkor xotinlarni qayta tarbiyalashi, xotinlarning o'zini tutishga qodir emasligi va istamasligi haqida gapiramiz.

Uy xo'jaligini boshqarish. Bu ertaklarda zino, zino, yolg'onchilik masxara qilinadi. Dono va zukkolar haqidagi ertaklar guruhida aqli bilan hayratga soluvchi qiz yoki qiz, har qanday vaziyatda ham adashmas askar yoki dehqon haqidagi ko'plab variantlar alohida o'rin tutadi. Bu ertaklarda oddiy odamning botiniy olijanoblighi, ustozlardan ruhiy ustunligi juda yaqqol ochib berilgan. Bunday ertaklarning bosh qahramonlari har qanday qiyin vaziyatdan chiqib keta oladilar, bunday topshiriqlarni bajara oladilar va boylarning kuchi etmaydigan savollarga javob bera oladilar.

Xulosa. Yuqoridagi mulohazalar asosida aytish mumkinki, katta kishilar hayoti va faoliyatining o'rnini bosuvchi ashyolar ularning harakatini umumlashgan holda ifodalashning moddiy tayanchi hisoblanadi. Shunday ekan, o'yin faoliyatida bola harakatining rivojlanishi o'yin mazmuniga ko'proq bog'liqdir. Chunki bolaning xatti-harkati qanchalik icham va umumlashgan bo'lsa, u kattalarning faoliyati mazmunini aks ettirishdan shunchalik yiroqlashadi. Binobarin, u odamlarning narsalarga va bir-biriga munosabatini amalda bajarishga o'tadi va shuning uchun narsalar bilan harakat qilishda kattalarning ijtimoiy munosabatlarini to'g'ri ifodalashga intiladi.

Adabiyotlar / Литература / References

1. Boboyorova G. Bolalarni maktabga tayyorlashda interfaol usullardan yuborish. Maktabgacha ta'lim j., 2007. 6-o'g'il. -14 b.
2. M.Rasulova, D.Abdullayeva, S.Oxunjonova, «Bolalarni maktabga tayyorlash tayyorgarligi» T., 2004 yil.
3. Bolalarni maktabga tayyorlash daftari. Rasulova.M.Sh., Jalolova.G Q tarjimasi. T., O'z PFITI, 1995.O'ljaevna, UF (2020). Maktabgacha ta'lim tizimida didaktik o'yinlar. Problemy sovremennoy nauki i obrazovaniya, (4-2 (149)), 27-29.
4. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, N.M.Kayumova, M.N.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika". Darslik-T "Tafakkur" 2019.
5. SH.A.Sodiqova "Maktabgacha Pedagogika" darslik "Tafakkur Sarchashmalari" T-.2013 y
6. N.M.Kayumova "Maktabgacha pedagogika""TDPU" nashriyoti T.: 2013y March, 2022.